

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ УКРАЇНИ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
МЕЛІТОПОЛЬСЬКИЙ ВІДДІЛ ГЕОГРАФІЧНОГО
ТОВАРИСТВА УКРАЇНИ**

**СУСПІЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ
КОМПЛЕКС ПІВДНЯ УКРАЇНИ:
ТЕОРІЯ, ПРАКТИКА, МЕТОДИКА**

**ВИПУСК 1
(ЗБІРНИК СТАТЕЙ)**

МЕЛІТОПОЛЬ-1997

друкується за рішенням Бченої ради Мелітопольського державного педінституту; Мелітопольського відділу Географічного товариства України.

Збірник присвячується 35-річчю утворення природничо-географічного факультету Мелітопольського педінституту і є першим підсумком результатів досліджень в межах теми "Дослідження з фізичної, економічної і соціальної географії Запорізького краю в умовах перебудови економіки України", яка є складовою частиною Всеукраїнської програми "Відродження".

Видання збірника наукових праць присвячених регіональним та тематичним дослідженням дає змогу певною мірою систематизувати і узагальнити результати географічних досліджень науковців - освітян, які в наш час обмежені в можливостях видавати свої наукові поробки.

У збірнику розглянуті теоретичні основи географічних наукових досліджень, проблеми перебудови економіки України на сучасному етапі. Розкриті аспекти природи, населення, господарства та екологічних умов Приазов'я та Криму. Запропоновані методичні підходи до вивчення деяких питань у шкільному курсі географії. Матеріали збірника можуть бути використані науковими працівниками, вчителями та студентами географічних факультетів вузів та університетів.

Рецензенти: завідувач кафедри фізичної географії і геоекології Київського університету ім. Т.Г.Гевченко д.г.н., професор Гродзинський М.Д.; д.г.н., доцент кафедри економічної та соціальної географії Київського університету ім. Т.Г.Гевченко Ігук С.І.; завідувач кафедри економічної та соціальної географії Українського державного педагогічного університету ім. М.П.Драгоманова к.г.н., доцент Загородній В.В.

Редакційна колегія: відповідальний редактор: к.г.н., доцент Сажнева Н.М.;

Редактори: к.г.н., доцент Арабаджі О.С., к.г.н., доцент Торбунова М.Д.

ВІД РЕДАКЦІЇ

Розвиток України на сучасному етапі вимагає вивчення як загальнодержавних, так і регіональних проблем: природних, соціально-економічних, екологічних.

Розбудова української державності визначає нові завдання перед географічними галузями науки.

Теоретичне обґрунтування і пошуки нових підходів до організації території в умовах ринкової економіки є актуальним на сучасному етапі.

Швиденні території України мають сприятливі природні та соціально-економічні передумови для розвитку господарської діяльності. Аналіз компонентів природи є основою для раціонального використання природно-ресурсного потенціалу і інтенсифікації сільського господарства. Підвищення ефективності виробництва вимагає вирішення цілого комплексу проблем: оптимізації сітки розселення і територіальної організації виробничих сил, подальшого розвитку інфраструктури і рекреації.

Постановка і вирішення цих і інших питань в умовах формування ринкових відносин і складає зміст даного збірника статей і наукових повідомлень викладачів, аспірантів і студентів природничо-географічного факультету Мелітопольського педінститута та географічного факультету Симферопольського університету.

РОЗДІЛ І

ТЕОРЕТИЧНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

ЗМІСТ

Від редакції

РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИЧНІ НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Грец О.П. Территориальные системы как объект эколого-социально-экономического исследования.
Кузнецов М.В., Побирченко В.В. Географическое изучение процесса организации территории в условиях рыночной экономики.
Прохорова Л.А. Місто - як об'єкт вивчення в світі вчення про геосистеми
Гринюк Г.А. Розвиток теорії географічних досліджень сільських місцевостей
Леушина О.А. Використання методів маркетингу до оптимізації виробничої інфраструктури регіонального АПК
Степишин М.М. Методологічні основи раціонального природокористування в регіональному (обласному) АПК
Сажнева Н.М. Теоретичні підходи до територіальної організації приморської рекреаційної діяльності
Сажнева Н.М., Сажнев М.Л., Орловська Т.О., Арабаджи О.С. Чинники формування і розвитку територіальних форм організації приморської рекреаційної діяльності
Байтеряхов О.З. Логічне моделювання гірських туристсько-рекреаційних систем
Глуценко Ю.І., Барабоха Н.М., Дураков В.Л., Маценко А.Л. Гірничо-промислові ландшафти як об'єкт рекультивації земель, порушених при розробці корисних копалин
Воровка В.П. До питання впливу гірничо-промислових ландшафтів на формування довкілля
Дашенко Л.М., Непла О.В., Хамраєв А.Ю. До вивчення вихідних ґрунтів
Мельник О.В., Молодиченко В.В., Бортніков Е.Г. Застосування мінералогічного аналізу при дослідженні динамічних процесів на шельфі Північно-Західної частини Чорного моря

II. УКРАЇНИ НА РОЗДІЛ ШЛЯХУ ПЕРЕБУДОВИ

- Кудрявцев В.Б., Шумський А.М. Экономика Украины в постсоциалистический период
Сазонова Г.В. Проблемы интеграции Украины в Европейский Союз.
Ожегова Л.А. Некоторые аспекты влияния иностранных инвестиций на экономику Украины
Ковтун В.А. Сучасні проблеми розвитку та екологічного стану технічної бази промислового комплексу України
Зеленська Г.Д. Економіко-екологічні проблеми розвитку харчової промисловості і їх вплив на її територіальну організацію

РОЗДІЛ III. ГЕОГРАФІЯ ПРИАЗОВ'Я

- а) ПРИРОДА
Бортніков Е.Г. Особливості геологічної будови алювіальних відслів Північного Приазов'я
Бортніков Е.Г., Молодиченко В.В. Середньоплейстоценові континентальні відслів Північного Приазов'я
Молодиченко В.В., Музя Е.М., Ткачук А.П. Про спосіб накопичення дрібнозему лесових порід Приазов'я
Молодиченко В.В. "Особенности распространения и формирования пород красноцветной формации северного приазовья
Кулик П.Р. Рельєф Запорізької області
Зеленковська С.М. Вологозабезпеченість території Запорізької області
Зеленковська С.М. Меліоративний стан чорноземів південних малогумусних Мелітопольського району
Тюкова В.В., Макарович С.М., Дашенко Л.М. Передумови розвитку ерозії ґрунтів та боротьба з нею
Коломонець М.Г. Деякі особливості ярочної ерозії Приазовської височини
Прохорова Л.А. Природно-економічна оцінка земель господарств Мелітопольського району
Лєвада О.В., Амосова Т. Посилення ефективності зрошення в степовій зоні України при урахуванні комплексних агротехнічних заходів
Кулик П.Р. Потенціал лісів степової зони Північно-західного Приазов'я
Кошелев О.І., Пересадыко Л.В., Покуса Р.В., Кошелев В.О., Косенчук О.Л. Результати масового кільцювання деяких навколородних птахів Північного Приазов'я
Мирченко О.А. Деякі соціоекономічні питання формування приквальної рекреаційної зони Півдня України
Сорокіна Н.С., Торбунова М.Д., Дегтярьов Е., Тюкова В.В. Рекреаційні можливості Запорізького Приазов'я

- б) НАСЕЛЕННЯ ТА ГОСПОДАРСТВО
Крилов М.В., Гурова Д.Д., Маценко А.Л., Ніколенко О.А. Формування та розвиток Запорізької сіткової міської розселення
Донченко Л.М. Шляхи розвитку рекреаційної системи розселення в Запорізькому Приазов'ї
Лєвада О.М. Трудові ресурси Мелітопольського району
Арабаджи О.С. Особливості територіальної організації промисловості Запорізької області
Чижикова А.М., Скрипник Н.Я. Виробнича інфраструктура як регіональний фактор розвитку промислових вузлів Запорізької області

- Чижикова А.М. Водопостачання Запорізької області як суттєвий територіальний елемент виробничої інфраструктури
Степишко І.О., Маркіна Т.А. Стан та розвиток ринку продукції садівництва в південних областях України

- в) ЕКОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ
Сажнев М.Д. Екологічні проблеми і можливі шляхи їх вирішення
Торбунова М.Д., Сорокіна Н.С., Торбунова Н.О., Воронцова Г.А. Метеорологічна обумовленість атмосферного повітря сірчастим газом (на прикладі м. Запоріжжя)
Іванова В.М., Степишин М.М. Антропогенні перетворення водних ресурсів у континентальній системі басейну Азовського моря
Ігнатенко М.Г., Пилипенко І.О. Вплив зміни екологічних умов на вилови в Азовському морі
Торбунова М.Д., Тюкова В.В., Сорокіна Н.С. Вплив техногенного потоку на ґрунти і рослинність
Чижикова А.М., Скрипник Н.Я. Деякі еколого-економічні аспекти Запорізької атомної електростанції
Лєвада О.В., Харська О.В. Зміна економіко-екологічної ситуації на зропувальних масивах Запорізької області
Тамбовцев Г.В., Тамбовцева Г.Т. Еколого-економічні райони Запорізької області
Хільчевський В.К., Хільчевський Р.В. Кошториси моніторингу місцевості в басейні Дніпра

РОЗДІЛ IV. ГЕОГРАФІЯ КРИМУ

- Кудрявцев В.Б., Шумський В.М., Грец О.П. Структурная проблема и социально-экономический кризис Крыма
Романова В.А. Структурные сдвиги и проблемы занятости трудовых ресурсов Крыма в условиях становления рыночной экономики
Кудрявцев В.Б., Шумський В.М., Сасенко И.В. Использование земельного фонда Республики Крым в 194 году
Яковенко И.М. Проблемы развития фермерства в Крыму в свете общимирировых тенденций
Сажнева Н.М. Сучасні шляхи розвитку рекреаційного господарства в Кримському Приазов'ї
Ніколенко О.А. До питання використання рекреаційних ресурсів південного узбережжя Криму для здоровлення людини
Ворсин А.А., Галух Г.А., Сажнова Н.С. Рекреационный потенциал культовых сооружений христианской религии в Крыму
Кудрявцев В.Б., Побирченко В.В., Сазонова Г.В. Экспортные отрасли Крыма
Кудрявцев В.Б., Побирченко В.В., Сазонова Г.В. Импортные операции Крыма

РОЗДІЛ V. РЕГІОНАЛЬНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Ожегова Л.А., Сасенко И.Б. Целесообразность развития экономических связей в рамках СНГ
Швец А.Б., Завальнюк Е.И. Социальные прогрессы и региональная специфика
Яковенко Н.В. Возможны формы агропромышленной интеграции в Украине у порівнянні з Німеччиною.

РОЗДІЛ VI. МЕТОДИЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ

- Барабоха Н.М., Барабоха П.О. До проблеми вивчення географічних понять
Семінов В.Е. Методика роботи з картою
Старков О.І. Деякі питання вивчення географії рослин в шкільному курсі географії

рід, прокладення шляхів.

Метою біологічної рекультивації є відновлення родючості порушених сільськогосподарських та лісових земель і створення умов, сприятливих для життя і діяльності людей. Існує три види біологічної рекультивації:

- сільськогосподарська: відтворення високопродуктивного ґрунту вого шару ґрунту, вирощування рослин на зелене добриво або складення ґрунтосумішей для вирощування сільськогосподарських культур;

- лісова рекультивація: охорона ґрунтів від водної та вітрової ерозії, створення умов для відпочинку населення, оздоровлення навколишнього середовища і створення зелених лісопаркових зон;

- водна рекультивація: затоплення кар'єрів та зволоження посушливих, але високопродуктивних земель.

Таким чином, на місці порушеного ландшафту виникають нові культурні ландшафти, як максимально пристосовані до нових умов існування і виконують багаточисленні функції - виробничі, санітарно-гігієнічні, естетичні, рекреаційні.

У зв'язку з ростом видобутку корисних копалин роль гірничо-промислових комплексів в ландшафтній структурі постійно збільшується. Тому необхідне детальне вивчення їх властивостей з метою запобігання руйнування і забруднення природного середовища, спрямованого регулювання процесів, що виникають під впливом людини.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Гродзинський М.Д. Основи ландшафтно-екології. К., 1993
2. Исаченко А.Г. Ландшафтоведение и физико-географическое районирование. М., 1991
3. Исаченко А.Г. Прикладное ландшафтоведение. Ч.1., Ленинград, 1976
4. Кулик П.Р. Внутрішні води Західного Приазов'я.
- в зб. Проблеми екології та природопольовання.
- Мелітополь, 1994.
5. Куракова Л.И. Современные ландшафты и хозяйственная деятельность. М., 1983.

Л.М.Даценко., О.В.Непла.
Мелітопольський педінститут

ДО ВИВЧЕННЯ ВИКОПНИХ ҐРУНТІВ.

Значення ґрунтових процесів в геології в далекі геологічні епохи безумовно було надто великим, і ці процеси, певно, визначали велику кількість літологічних особливостей викопних порід минулого. Разом з тим ми до останнього часу дуже мало знаємо про характер ґрунтових утворень, і тільки в останні роки положення трохи змінилось. З'явилась велика кількість наукових праць, де тим чи іншим утворенням минулого приписується ґрунтова природа. Далеко не завжди можна погоджуватися з авторами, які висловлюють такі припущення, але однак важливий сам факт появи таких праць. Причину цього можна бачити в тому, що геологи і літологи зараз упритул підійшли до необхідності вивчення ґрунтових процесів в геологічному часі і допомагають виявити викопні ґрунти в осадових товщах, які мають певну вікову характеристику.

Малопотужні викопні ґрунти, за своїм характером аналогічні сучасним ґрунтам, які можна зустріти майже в усьому розрізі фанерозою, починаючи з девону і карбону. Особливо багато їх виявів відомо в кайнозої. Вони описані як в нашій країні, так і за кордоном, головним чином в США, що вказує на великий інтерес до викопних ґрунтів, так і про їх відносно широке розповсюдження.

Зараз мало у кого залишається сумнів у існування в минулі геологічні епохи інтенсивних ґрунтових процесів, які призводять до глибокої мінеролого-хімічної переробки гірських порід, які виходять на денну поверхню, при цьому ці ґрунти багато чим були схожі на сучасні і мали потужність, дуже близьку до потужності сучасних ґрунтів і аналогічну зональність. Разом з тим в ряді випадків відмінність ґрунтових утворень були досить великими і призводили до таких мінералоутворень, які зараз у сучасних ґрунтах ми зовсім не спостерігаємо. Геологічні епохи розрізнялись не тільки умовами, пануючими на денній поверхні, але і інтенсивністю рухів, а це останнє неминуло повинно було спричиняти до відмінності в потужності ґрунтового покриття. Крім того, палеоботаніки на основі вивчення викопних рослинних залишків розрізняють епохи, під час яких існували місцеві, іноді дуже різноманітні флори, і епохи, коли практично по всій Землі або в усякому разі на дуже великій території панувала однорідна рослинність. Це в свою чергу повинно мати наслідком відмінності в ступені

однорідності ґрунтів в епохи з різним ступенем однорідності рослинності.

З урахуванням згаданого треба підкреслити ті ознаки, за яких можна упевнено виявити в тій або іншій мірі змінені і розмиті викопні ґрунти.

Якщо врахувати, що ґрунти являють собою поверхневий шар земної кори, який несе на собі рослинний покрив суші земної кулі і володіє родючістю, які утворюються за рахунок поверхневих шарів різноманітних гірських порід під впливом води, повітря і різних організмів (живих або мертвих), то в ній можна виділити дві принципиально різні частини - органічну, яка складається з живих організмів і продуктів переробки мертвих органічних продуктів - рослинного опаду і відмерших частин (цим продуктом являються головним чином різні гумінові кислоти), і мінеральну, яка складається з материнських порід і новостворених мінералів, які з'явилися в результаті взаємодії води, повітря і органічної частини ґрунту з мінералами материнської породи і мінералами, новоствореними в більш низьких горизонтах ґрунту.

Органічна частина ґрунту постійно витрачається і відновлюється за рахунок органічного життя на поверхні ґрунту і в його товщі. В результаті взаємодії органічної і мінеральної складових частин ґрунту, в мінеральній частині проходять не зворотні зміни. Постійні зміни, які проходять в мінеральній частині ґрунту призводять до її росту. Чим довше існував той або інший ґрунт, тим більша його потужність; при цьому збільшуються в таких самих співвідношеннях і потужності окремо складених її горизонтів. Спостереження над ґрунтоутворенням на поверхні різних археологічних об'єктів дозволяють обчислити відносну швидкість росту ґрунту, що дорівнює приблизно 1 см в сторіччя.

При відмиранні ґрунту, його органічна частина може зберегтися тільки в разі катастрофічного захоронення стародавнього ґрунту. В тому разі, коли життя даного ґрунту закінчується без катастрофічного захоронення, вся органічна частина, яка лишилась відновлення повинна "вигоріти", а на її місці залишається тільки її мінеральна частина. Найбільш характерною особливістю таких ґрунтів, які лишились без органічної частини, буде наявність ґрунтової зональності різниці тільки за характером мінеральної частини викопного ґрунту при цьому максимальна кількість новостворених мінералів розташовується зверху ґрунтового розрізу, а також постійний перехід донизу.

в материнські породи. Желвакові мінеральні утворення, то тільки в низах ґрунтового розрізу, так само як і в сучасних ґрунтах.

Великою проблемою, яка зараз широко зворується в літературі, є питання про межі потужності ґрунтового щіль і можливості відношення до викопних ґрунтів стародавньої кори вивітрювання, які виникли можливо в епохи довгого зниклого спокою.

Чим краще ми будемо знати заховані теперішнього часу релікти викопних ґрунтів, тим краще зможемо отримати про ґрунтоутворення в минулі геологічні епохи і з великим успіхом зможемо використати дуже багату інформацію, яку надає нам вивчення викопних ґрунтів.

Основні ознаки викопних ґрунтів складуються до наступного:

1. Існування цілком певної горизонтальної альності з розташування найбільш змінених порід в верхній частині типових реліктів і поступовий, деколи, стадійний перехід в материнські породи донизу.
2. Наявність залишків корінної системи.
3. Присутність кротовин і слідів життєдіяльності різних організмів. Корінні залишки і кротовини в потужних ставних корах вивітрювання можуть бути приурочені тільки до верхньої частини кори вивітрювання, яка втратила структуру материнських порід.
4. Наявність "ґрунтових агрегатів", виділяються структурованих глини серед глини, які складають псевдоморфози материнським матеріалом. На присутність таких "ґрунтових" агрегатів в потужних стародавніх корах вивітрювання раніше не зверталось уваги, але в останній час з'явилися праці в яких описані "епігенетичні глини", які мають місце в каолінах України.
5. Наявність желвакових новостворень схожих сучасні підзолисті ґрунти і різних "журавчиків".

Вже зараз, не дивлячись, на відносно великий матеріал щодо викопних ґрунтів можна зазначити, що вони, крім того, зв'язані з тим, що в минулі геологічні епохи існували різні географічні умови, які трохи відрізняються від сучасних, у ряді випадків мали інший характер, чим зараз, відрізняються як по мінеральному складу так і за потужністю. Викопні ґрунти, навіть малопотужні, можуть являтися цінними корисними копалинами. Особливо багатими корисних копалин пов'язано з стародавніми корах вивітрювання.